

УДК 351.745.7

Греченко Сергій Юрійович –
ад'юнкт кафедри оперативно-
розшукової діяльності Національної
академії внутрішніх справ

ОТРИМАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Розглянуто питання щодо отримання та використання оперативної інформації. З'ясовано її значення для попередження, припинення й розслідування злочинів та інших протиправних діянь.

Ключові слова: інформація; оперативна інформація; злочин; оперативно-розшукова діяльність.

Рассмотрен вопрос о получении и использовании оперативной информации. Выяснено ее значение для предупреждения, прекращения, расследования преступлений и других противоправных действий.

Ключевые слова: информация; оперативная информация; преступление; оперативно-розыскная деятельность.

To ensure the operative exchange of messages and information of operational- investigative nature between subdivisions engaged in the operational-investigative activity, are created the fields of information networks, that are as a part of informative network of law-enforcement agencies at all levels (central, regional, territorial) – they are the closed-departmental networks and it is not allowed to connect them to information networks of public use.

Today, according to the concept of development the system of information software of the Internal Affairs of Ukraine in the Department of operational information of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine are worked out and improved the automated information systems, which provide information support for operational-investigative activity. It is known, that the structure of SOI of the MIA of Ukraine includes, in particular, criminal information center and the operative-reference information center.

Operating worker receives the information including confidential, from different sources, which are divided into two systems:

- a) live systems (people, animals, birds, plants, etc.);*
- b) technical systems (equipment, instruments, devices, vehicles and etc.).*

Information sources can be divided into mobile, portable and stationary permanent points of accumulation, storage, processing and transmission of information.

The received information allows navigating in situations to plan further actions, monitor effectiveness of the measures, dodge eventuality and avoid mistakes, to take tactical and strategic decisions, set new tasks to collect additional information.

For operational information software of service activity of all subdivisions (from city and district agencies to the Interior Minister) in the system of the Interior agencies are created informational counts. The completeness of data on each level according to the accounting categories is defined by the relevant regulations.

Socio-economic and scientific-technical development of Ukraine at the present stage is related to the solving problems of informatization of the state, society and law and order. Of course, the efficiency of the materials of operational investigative activities for these directions will grow, if they worked in the information-analytical systems.

Keywords: intelligence; operational intelligence; crime; operational and search activity.

Інформація – це поняття, що має різні значення залежно від контексту. Походить від латинського слова «informatio», яке має декілька значень, а саме – роз’яснення, виклад фактів, подій, витлумачення, ознайомлення, просвіта тощо.

Інформація – це нові відомості, які прийняті, зрозумілі і оцінені її користувачем як корисні. Іншими словами, інформація – це нові знання, які отримує споживач (суб’єкт) у результаті сприйняття і переробки певних відомостей [1].

Закон України «Про інформацію» визначає, що інформація - будь-які відомості та дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [3];

У ст. 31 Конституції України кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо. Таким чином, Конституцією України визначено вичерпний перелік підстав, за наявності яких законами України може передбачатися обмеження прав особи на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації, оскільки реалізація цих прав не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб у тому числі й конституційне право особи на невтручання в її особисте і сімейне життя, встановлене частиною першою статті 32 Основного Закону України [5].

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» «завданнями оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп, розвідувально-підкривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах суспільства і держави» [4, ст. 1].

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» «оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних заходів». В багатьох випадках поряд з гласними, що передбачаються кримінально-процесуальним законом, заходами щодо встановлення істини та виявлення порушників, слід також використовувати і негласні оперативно-розшукові методи пошуку, порядок проведення яких регулюється не Кримінальним процесуальним кодексом, а іншими законами та нормативними актами. Якщо порівнювати звичайні кримінальні процесуальні дії з тими, що здійснюються в оперативно-розшуковій діяльності, то їх відрізняє в основному лише ступінь таємності проведення.

Отже оперативно-розшукова діяльність здійснюється з метою отримання інформації, її накопичення, обробки, аналізу і висновків та вжиття відповідних заходів. Робота кожного оперативного підрозділу пов'язана, в першу чергу, з виявленням, попередженням, розкриттям і розслідуванням злочинів. Неможливо навіть уявити, що оперативні підрозділи можуть виконати своє завдання, не маючи ніяких відомостей про злочинця. Повне і всебічне висвітлення діяльності суб'єкта правопорушення являється запорукою успішного припинення його протиправної поведінки. Наявність попередньої інформації про злочин і особу, яка його вчинила, являється основою його розкриття [2, 204].

Тому основні напрями розвитку інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності включають:

- підготовку відповідних кадрів для оперативних підрозділів;
- телекомунікації, широкохвильовий та супутниковий зв'язок;
- міжнародні комунікації та інформаційну політику;
- автоматизовані банки даних;
- конфіденційність та розкриття інформації, право на нерозголошення інформації;
- комп'ютерна безпека, правове регулювання інформаційної безпеки;
- галузеві та відомчі інформаційні мережі;
- інтелектуальна власність;
- інформаційні технології в освіті, інновації;
- управління відомчими інформаційними ресурсами;
- інформаційне законодавство.

Для забезпечення оперативного обміну повідомленнями та інформацією оперативно-розшукового характеру між підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, створюються галузеві інформаційні мережі, які є складовою частиною інформаційної мережі правоохоронних органів. В правоохоронних відомствах створюються спеціальні галузеві служби, що займаються інформаційним забезпеченням, в МВС України це, зокрема, Департамент оперативної інформації (ДОІ). Слід зазначити, що інформаційні галузеві мережі всіх рівнів (центральний, регіональний, територіальний) – це відомчі мережі закритого типу і не допустимо підключення їх до інформаційних мереж загального користування. При побудові комп'ютерних мереж використовуються новітні інформаційні технології із

застосуванням оптово-волоконних, провідних та радіоканалів передачі даних, сертифікованих програмно-апаратних засобів, які забезпечують надійність, вірогідність та конфіденційність обміну. При створенні інформаційних мереж для взаємодії оперативних підрозділів, в інтересах інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності, обов'язково враховується необхідність оперативності та безпеки інформаційного обміну [2, 207–208].

Сьогодні згідно з концепцією розвитку системи інформаційного забезпечення органів внутрішніх справ України в Департаменті оперативної інформації МВС України розроблені та вдосконалюються автоматизовані інформаційні системи, що здійснюють інформаційну підтримку оперативно-розшукової діяльності. Відомо, що до структури ДООІ МВС України входять, зокрема, центр кримінальної інформації та центр оперативно-довідкової інформації.

Центр кримінальної інформації проводить комплекс заходів по збиранню, обробці, аналізу та видачі інформації оперативного та оперативно-розшукового призначення, яка використовується, зокрема, оперативними підрозділами при розкритті та розслідуванні злочинів. Центр складається з відділу оперативно-розшукових операційних підсистем, відділу оперативного інформування органів внутрішніх справ, відділу обробки оперативної інформації, відділу експлуатації банку даних «Наркобізнес» та міжвідомчої інформації.

Центр оперативно-довідкової інформації здійснює ведення персонального оперативно-довідкового та дактилоскопічного обліків, забезпечує органи внутрішніх справ, СБУ, прокуратуру, суди та інші правоохоронні органи та установи оперативно-довідковою інформацією про осіб, що скоїли злочини на території України, були заарештовані, затримані за бродяжництво, переховуються від слідства та суду, а також про жертви політичних репресій. Цей Центр складається з відділу оперативно-довідкового обліку (оперативно-довідкова картотека), відділу комп'ютеризації оперативно-довідкових обліків, відділення дактилоскопічного обліку.

Цілком зрозуміло, що для функціонування автоматизованих інформаційних систем необхідна інформація, яка, зокрема, одержується від працівників оперативних підрозділів. Таку

інформацію оперативний працівник може отримувати від різних джерел, якіможна умовно поділити на дві системи:

а) живі системи (люди, тварини, птиці, рослини і т.п.);

б) технічні системи (обладнання, прилади, пристрої, апарати іт.п.). Джерела інформації можна поділити на рухомі, переносні і стаціонарні- постійно діючі пункти накопичення, зберігання, обробки і передачі інформації.

Оперативний працівник отримує інформацію, в тому числі і конфіденційну, із різних джерел, більшу частину яких непрофесіонал просто не буде брати до уваги. В практиці при збиранні інформації трапляються самі нестандартні ситуації, коли інформація поступила із самих нестандартних джерел, на перший погляд, навіть нереалістичних, яка при перевірці виявлялася найбільш важливою. Можлива ситуація, коли окрема деталь сама по собі нічого не значить, але в ланцюзі проходження інформації, у взаємній оцінці подій, стає головним доказом. Головними носіями інформації завжди є освідомленні люди, документи, засоби безпроводного і проводного зв'язку, електронні системи обробки інформації, інші відслідковувані обставини (поведінка, результати подій, розмови і т.ін.).

Оперативна інформація може бути первинною, перевіреною (достовірною), тотальною (повною, вичерпною) або частковою, поточною, конкретною, загальною або деталізованою, відкритою (доступною), закритою (таємною, особливо таємною, конфіденційною, для службового користування), оціночною, програмною, прямою і непрямою. При всій розбіжності характеристик інформації чи при її наявності в достатніх обсягах, оперативний працівник не може нехтувати будь-якою додатковою інформацією, яка б вона не була початковою чи загальною.

Як ми зазначили вище досвідчений і професійно грамотний оперативний працівник може постійно отримувати потрібну інформацію на протязі робочого часу і поза ним із різних джерел. Джерела інформації можуть бути відкритими, легальними і загальнодоступними і закритими, конфіденційними.

До відкритих джерел відносяться всі засоби масової інформації, різні офіційні звіти, повідомлення, відкриті статистичні дані, протоколи і інші, які не мають обмежень на розповсюдження та використання. Те, що для інших здається безмістовним повідомленням, для оперативного працівника може

мати значний інтерес. До речі інформація є корисною тільки тоді коли її можна використати, легалізувати, і це залежить від її повноти, конкретності, своєчасності. Оперативному працівнику слід конкретно розрізняти факти, думки, інформацію: факти – точні, конкретні дані; думки – особисті судження, передбачення, оцінки, прогнози; інформація – аналітично оброблені дані, які витікають із фактів та їх оцінок [2, с. 209–210].

Отримана інформація дозволяє орієнтуватись в ситуаціях, планувати подальші дії, відслідковувати результативність здійснюваних заходів, ухилятися від випадковостей і уникати помилок, прийняти тактичні і стратегічні рішення, ставити нові завдання по збору додаткової інформації. Оперативний працівник сам вибирає конкретні форми пошуку інформації залежно від цілей і завдань, поставлених перед ним, а також залежно від ситуації, яка складається.

Так відповідно ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій, зберігання не підлягають і повинні бути знищені. Не підлягають передачі і розголошенню результати оперативно-розшукової діяльності, які відповідно до законодавства України становлять державну, військову і службу таємницю, а також відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини.

Збирання інформації, її накопичення та обробка є безперервним і трудомістким процесом, який складає основну форму оперативно-розшукової роботи, головним напрямком якої є збирання конфіденційної інформації негласними методами.

Стаття 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» свідчить, що оперативно-розшукова діяльність здійснюється в інтересах кримінального судочинства. Використання слідчим даних, що отримані від оперативних підрозділів, істотно підвищується обґрунтованість рішень, які приймаються, як по кримінальній справі, так і про проведення слідчих дій, прийняття важливих процесуальних рішень. Одночасно оперативні працівники орієнтуються на підвищення надійності наданої інформації. Що стосується критеріїв оцінки ступеня готовності конкретних матеріалів та порядку передачі їх

слідчому для прийняття рішень по них, то це повсякденно вирішується в практичній роботі.

Переваги, що характерні для оперативно-розшукової діяльності при зборі інформації про злочин, більш успішно можуть бути реалізовані тільки в межах процесу доказування, який встановлений законом, тобто, за рахунок послідовного їх «включення» до процедур, що передбачені кримінально-процесуальним законом. Оперативні підрозділи вирішують завдання щодо надання юридичної чинності якому-небудь факту або дії за рахунок тих дій, що здійснюються до моменту передачі його слідчому (а у відповідних випадках – і прокурору чи суду), а слідчий від моменту надходження до нього таких даних і до закінчення розслідування.

Відомо, що однією з форм взаємодії в використанні оперативної інформації є робота слідчо-оперативних груп (СОГ). Вперше в законодавстві про це згадується в Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю». Робота в таких групах є однією з форм взаємодії слідчих та оперативних підрозділів, в тому числі різних відомств, по найбільш складним для розкриття та розслідування кримінальних справах, що вимагає спільної діяльності як відомств, що мають самостійні слідчі апарати, – прокуратури, органів внутрішніх справ, служби безпеки, податкової міліції, так і оперативних підрозділів.

Закони України «Про оперативно-розшукову діяльність» та «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» дозволяють суттєво посилити боротьбу з кримінальною злочинністю за умовами глибокого знання можливостей, що виходять з їх положень, дійсного їх використання у практичній роботі і подальшого удосконалення правового та матеріального забезпечення оперативно-розшукової діяльності. Особливу увагу слід звернути на захист осіб, що сприяли розкриттю злочинів, в тому числі потерпілих, свідків та працівників оперативних підрозділів, які розкривали злочин. Це пов'язано з тим, що інформація про них (відомості про місце проживання, роботу, склад сім'ї громадян, що приймають участь в кримінальному судочинстві) не повинна бути одержаною зацікавленими особами, в першу чергу, в зв'язку з існуючим станом злочинності. Правові гарантії в цій частині передбачені в

Законі України «Про забезпечення безпеки осіб, що приймають участь в кримінальному судочинстві» та в Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів».

Безумовно, ефективність використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності за зазначеними напрямками буде зростати, якщо вони будуть опрацьовані в інформаційно-аналітичних системах і передані каналами електронної пошти. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності при наявності передбачених ст. 6 цього Закону підстав надається право, зокрема:

- знімати інформацію з каналів зв'язку, застосовувати інші технічні засоби отримання інформації;
- створювати і застосовувати автоматизовані інформаційні системи.

Інформаційно-аналітична система МВС України призначена для інформаційного забезпечення галузевих служб міністерства, підрозділів органів внутрішніх справ України.

Згідно з Концепцією розвитку системи інформаційного забезпечення органів внутрішніх справ України інформаційні підсистеми як основна складова частина системи інформаційного забезпечення, що призначені для збору, накопичення, зберігання та обробки інформації певних напрямків обліків та орієнтовані на використання в діяльності багатьох служб, мають загальновідомчий характер і відносяться до загально-відомчих інформаційних підсистем.

Для оперативного інформаційного забезпечення службової діяльності всіх підрозділів (від міськрайлінорганів до міністра внутрішніх справ) в системі органів внутрішніх справ створюються інформаційні обліки.

Повнота даних на кожному рівні по категоріях обліку визначається відповідними нормативними документами.

Як зазначено в Концепції, розробка та впровадження загальновідомчих інформаційних підсистем є прерогативою управлінь оперативної інформації МВС, ГУМВС, УМВС України. Розробка галузевих інформаційних підсистем узгоджується з відповідними інформаційними підрозділами. Формування загально-відомчих та галузевих підсистем здійснюється відповідно до таких принципів: функціонального призначення,

нормативно-правової забезпеченості, фактичності даних, доцільності впровадження та експлуатації, нарощення та розвитку. Безумовно, цими принципами керуються і при створенні автоматизованих інформаційних підсистем, що здійснюють інформаційну підтримку оперативно-розшукової діяльності [2, с. 216–217].

Інформаційно-аналітичні системи поділяються на загальнодержавні (в межах правоохоронного відомства), регіональні (обласні) і місцеві (міські, районні). Для усіх видів інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності важливе значення мають вірогідність і точність, кількість і якість інформації, її цінність, корисність і своєчасність, але найважливішим в інформаційному забезпеченні оперативно-розшукової діяльності є ефективне використання інформації для виявлення, попередження, припинення і розкриття злочинів та виконання інших завдань, поставлених перед оперативними підрозділами [2, с. 222].

Соціально-економічний і науково-технічний розвиток України на сучасному етапі пов'язані з вирішенням проблем інформатизації держави, суспільства, правопорядку. Інформаційне забезпечення оперативно-розшукової діяльності є складовою частиною інформатизації правоохоронних органів, що являється невід'ємною частиною інформаційної системи України.

Для ефективної боротьби зі злочинністю оперативним підрозділам необхідно мати відповідну оперативну інформацію щодо діяльності кримінальних структур, процесів, що відбуваються у злочинному середовищі, лідерів та авторитетів організованих злочинних угруповань. Для протидії насильницькій злочинності, захисту особи від кримінальних посягань оперативним підрозділам необхідно, насамперед, підвищити ефективність негласної пошукової роботи на основі використання можливостей наданих оперативно-розшуковим законодавством, використання можливостей оперативно-технічних підрозділів, інформаційних систем. Міністерство внутрішніх справ України, зокрема, в своїх нормативно-правових актах, зосереджує увагу на якісно новому рівні діяльності по вдосконаленню тактики і методики розкриття та розслідування злочинів, запровадженні в практику діяльності передових вітчизняних та зарубіжних форм і методів роботи. Безумовно, ефективність використання матеріалів

оперативно-розшукової діяльності за зазначеними напрямками буде зростати, якщо вони будуть опрацьовані в інформаційно-аналітичних системах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>.
2. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність : [підруч.] / О. М. Бандурка. – Ч. 1. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 244 с.
3. Про інформацію : Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
4. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
5. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-p/page2?text=%C2%E5%F0%F5%EE%E2%ED%E0+%F0%E0%E4%E0>.